

A NYELVÉSZET OKTATÁSA ÉS KUTATÁSA A SZEGEDI EGYETEMEN*

MIKOLA TIBOR

I. 1921–1940

1. A Kolozsvárról Szegedre menekült Ferenc József Tudományegyetem Bölcsész-, nyelv- és történettudományi Karán két nyelvészeti tanszék is létesült 1921-ben: a Magyar Nyelvtudományi és Nyelvészeti Intézet, valamint az Uralaltáji Philológiai Intézet.

Az oktatás első évében mindkét tanszék vezetői posztja betöltetlen maradt. A magyar nyelvészeti oktatás Dézsi Lajosnak (Magyar Irodalomtörténeti Intézet) és Csengerly Jánosnak (Latin Filológiai Intézet) a segítségével indult meg. Az I. félévben ők hirdettek meg összesen 6 órát. A II. félévben a magyar nyelvészeti oktatás is szünetelt. Az uráli filológia oktatása az 1921/22. tanévben nem kezdődött meg. A nyelvészeti intézetek helyzete az 1922/23. tanévben rendeződött Horger Antal (magyar nyelvészet) és Mészöly Gedeon (uráli filológia) kinevezésével. Mindketten a legkiválóbb magyar nyelvészek közé tartoztak. Az akkor 50 éves Horger és a 42 éves Mészöly is az MTA levelező tagja volt.

A 20-as években a hallgatói létszám csekély volt, s a bölcsészkarai intézeteket is az intézetvezetők alkották egy személyben, ők oktatták valamennyi tárgyát. A magyar nyelvészet oktatását ellátó Horger is minden fontos témakörben hirdetett előadásokat: hangtörténet, név- és igeragozás, szóképzés, nyelvemlékek, szófejtések, általános fonetika. 1931-ben lett az 1926 óta „Magyar Nyelvészeti Intézet” elnevezésű tanszék magántanára Csefkó Gyula „A szó- és szólástörténet” tárgykörből.

Az Ural-Altáji Filológiai Intézetben (1926-től Uralaltáji Nyelvészeti Intézet) hasonlóan szerveződött az oktatás. 1930-ig minden foglalkozást Mészöly vezetett. Finnugor összehasonlító nyelvészet mellett meghirdetett finn, vogul és cseremiszi nyelvet is, de – lévén a magyar nyelvtörténetnek is kiváló művelője – a Halotti Beszédéről is tartott előadásokat. 1930–31-ben kapcsolódott be az oktatásba Virányi Elemér magántanító, aki finn nyelvet tanított. A 30-as évek közepén az intézet gyakornoka volt Erdődi József, a későbbi jeles finnugor nyelvész.

2. A két világháború közötti időben nyelvtudományunkban az a módszer uralkodott, amelyet Bárczi „budapesti iskola”, „budapesti nyelvtörténeti iskola” néven emleget, s amelyet Benkő – körültekintőbben, a valóságnak jobban megfelelően – „magyar nyelvtörténeti irányzat”, „magyar nyelvtörténeti iskola” névvel illet. Mindkét szegedi

*Az írás a József Attila Tudományegyetem új almanachja számára készült, ott is olvasható lesz.

professzort ezen irányzat jeles képviselőjének tartják, bár Mészöly olyan eredeti személyiség volt, hogy őt aligha szabad beskatulyázni.

A magyar nyelvtörténeti irányzat az újgrammatikus tanításokra támaszkodott, ki-fejlesztett egyfajta nyelvészeti realizmust, amely az adatokra, a valóságra épül, de az adatokat értelmezi, a hézagokat alkotó fantáziával kitölti. Később jelentős hatást gyakorolt nyelvészeinkre Wundt lélektani irányzata.

A trianoni tragédiát követő gazdasági hanyatlás a magyar nyelvtudományt is sújtotta. A folyóiratok akadozva jelentek meg, a nagyobb lélegzetű munkák, szintézisek kiadása súlyos akadályokba ütközött. Az ország szellemi életében, így a nyelvészetben is bizonyos elzárkózás vált érezhetővé, ami nem kedvezett a külső hatásoknak. Jellemző, hogy a szomszédunkban kibontakozó prágai iskola sem keltett jelentősebb visszhangot nálunk.

A szegedi egyetem nyelvészprofesszorainak a tevékenységét is ez a háttér határozta meg.

3. Horger Antalt (1872–1946) mindenki ismeri Magyarországon, hiszen József Attila kizárásával szerencsétlen módon beírta nevét a magyar irodalom történetébe. Nyelvészeti munkásságáról szólva tárgyilagosan le kell szögezni, hogy Horger korának legjobb szakemberei közé tartozott.

Szegedre való kerüléséig mindenek előtt a magyar nyelvjárások kutatásában tüntette ki magát. Másfél évtizeden át áldozta nyári szabadsága jó részét a székely nyelvjárások tanulmányozására, s gyűjtőmunkájának eredményei egész sor dolgozatban láttak napvilágot.

Sokat tett a nyelvészeti oktatás fejlesztéséért. Egyetemi segédkönyveket készített, amelyek a magyar és az általános nyelvtudomány több területét lefedték: „A magyar szavak története” (1924, 193 l.); „A nyelvtudomány alapelvei”, 2. kiadás (1926, 126 l.); „Általános fonetika” (1929, 144 l.); „A magyar igeragozás története” (1931, 158 l.); „A magyar nyelvjárások” (1934, 172 l.).

„A nyelvtudomány alapelvei” 1. kiadása 1914-ben hiánypótló volt. Horger mindenek előtt Hermann Paul és Wundt munkáira, valamint saját gyakorlati kutatásainak elvi tapasztalataira épít. A példatárat is magyar adatok sokasága teszi az olvasó számára érthetőbbé, természetesebbé. A Wundt utáni irányzatokat egy újabb kiadásban sem vette figyelembe, a jóformán az egész hazai nyelvtudományra jellemző bezárkózás nála is megmutatkozik. A nyelvszakos tanárok évtizedeken át „A nyelvtudomány alapelvei”-ből szereztek nyelvészeti alapismereteiket. Erre a szerepre alkalmassá tette világos fogalmazása, élvezetes stílusa, a szerzőnek tárgya iránt érzett szeretete, amiről könyve bevezetésében így vall (5. l.): „... a nyelvtudománynak... főtárgya... *maga a nyelv*, a lélektani, élettani és társadalmi törvényeknek e legcsodálatosabb közös eredménye, amely százával és ezrével tárja eléink az érdekesnél érdekesebb jelenségeket... Minden tudomány szép, az egyik ezért, a másik másért, s van bizonyára akárhány, amely éppen olyan szép mint a nyelvtudomány, de ennél *szébb* bizonyára nincs”. Horger lelkes szavait még egyes nyelvészek is naívnak nevezték, pedig bizonyára igaza van. A nyelvtu-

domány bonyolultságban, fontosságban, szépségben nem marad el más tudományágaktól, de ez nem minden nyelvész munkáin érződik.

„A magyar szavak története” című kiadványa (1924) a hazai etimológiai kutatásokra épül, amelyből Horger is kivette a részét. Ezt a könyvét is a leendő magyar szakos tanároknak és a művelt közönségnek szánta. Ma is haszonnal és élvezettel olvasható.

Egyetemi kézikönyvnek készült „Általános fonetika” című műve is (1929), amelyben az újabb fonetikai szakirodalmat dolgozta fel saját megfigyeléseit is hasznosítva. A legrészletesebben a hangképző szervek működését, a hangok osztályozását és a beszédhangok kapcsolatait tárgyalja.

„A magyar igeragozás története” (1931) az igeragozás fejlődését igyekszik bemutatni a finnugor kortól kezdve. Ennek a műnek egyetemi előadásai képezték az alapját. A könyvnek különösen a finnugor korra vonatkozó szakaszát marasztalta el a korabeli kritika, mára már meghaladottnak tekinthető.

„A magyar nyelvjárások” című könyve a huszas évek elején készült, de csak 1934-ben jelenhetett meg. Komoly hiányossága a könyvnek, hogy az egyes nyelvjárások jellemző vonásait nem írja le. Részletesen leírja viszont a nyelvjárási sajátosságok kialakulását. A hangtani sajátosságokat tárgyalja a legrészletesebben, de szól az alak- és mondattani jellegzetességekről is.

Tanulmányainak a tematikája széles. Legtöbb írásában a hang- és szótörténet problémáit feszegeti. Okkal írja róla Sági István szép nekrológia végén: „Horger Antalnak fészázadon keresztül fáradhatatlan lelkeséggel végzett kutató és tanító munkája, könyvei és értekezései szebbé, gazdagabbá tették a magyar tudományosságot. Minden munkájával önzetlenül szolgálta a magyar nyelvtudományt.” (MNY. 51, 77).

Új területtel gazdagította a Magyar Nyelvészeti Tanszék munkáját Csefkő Gyula (1878–1954), aki 1931-ben magántanár lett a szó- és szólástörténet tárgykörből. A szólások vizsgálata során tekintettel volt a nyelv és az élet, a nyelv és a társadalom összefüggéseire, így tanulmányai számos művelődéstörténeti, néprajzi tanulsággal is szolgáltak. Ő is hozzájárult a szegedi nyelvtörténeti műhely sajátos arculatának a kialakításához.

1937–1944 között két félévben előadásokat tartott a magyar nyelv szókincséről és nyelvemlékeiről Juhász Jenő (1893–1960), a magyar szótan tárgykör magántanára.

4. Mészöly Gedeon (1880–1960) szegedi kinevezésekor már jelentős munkásságot mondhatott a magáénak. Eredményeivel kiérdemelte, hogy 1921-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja lett.

1922-ben nevezték ki az Ural-Altaji Philológiai Intézet tanárának, feladata lett a finnugor nyelvészet oktatása és művelése. Érdeklődésének középpontjában a magyar nyelvtörténet és a művelődéstörténet állt. Finnugor témájú írásaiban is rendszerint a magyar nyelvtörténet valamely problémájából indul ki, a finnugor vonatkozások elemzése annak megoldását szolgálja.

Eljárását így indokolja meg (MNY. XI. 299–300): „Induljunk ki nyelvünk története kutatásakor tulajdon nyelvünkéből! Ha tehát némely tájnyelvi adataink ellenkeznek

némely vogul adatokból kiolvasott véleménnyel, vessük fel azt a kérdést: köznyelvünknek a hiányosan ismert vogul-e a közelebbi rokona, vagy egy-egy bármikor tanulmányozható nyelvjárásunk”. Ez a megfontolás nem abból adódott, hogy Mészöly nem ismerte volna ki magát a finnugor nyelvészeti szakirodalomban. Ha a magyar nyelvtörténeti elemzés után vallatóra fogta a rokon nyelveket, mindenkor biztos tájékozottságról tett tanúbizonyságot. Számos finnugor és ugor eredetű szó magyar vonatkozásait tisztázta, helyezte olykor váratlan módon, de igen meggyőzően új megvilágításba (*esküszik, üldöz, síkság* stb.). Vitába szállt Zichy, Hóman és mások azon nézetével, hogy az előmagyarokat leigázta egy török nép, s az tette gyalogos elődeinket lovas néppé. Mészöly meggyőzően felsorakoztatja a lótarással kapcsolatos ugor nyelvekbeli bizonyítékokat és leszögezi (NNyelv. I, 212): „Ha tehát nyelvünk vallomásait nem akarjuk elnémitani, akkor el kell fogadnunk azt, hogy a mi finnugor őseink még az osztják-vogul-magyar egység korában váltak lovon járó néppé.”

Az, hogy a nyelvtörténeti kutatások szerves részévé tette a művelődéstörténet, a stílustörténet és a néprajz eredményeinek a felhasználását, hogy a szavakat nem elszigetelten, hanem szócsaládok kereteiben vizsgálta, munkásságát nemzetközi színvonalúvá, bizonyos tekintetben úttörő jellegűvé tette. Nagy kár, hogy egyetlen szótörténeti tanulmánya sem jelent meg idegen nyelven, s a külföldön is olvasottabb Nyelvtudományi Közleményekben is csak kevés, s így eredményeinek nemzetközi visszhangja, hatása alig volt.

Fontosabb morfológiai írásaiban a Halotti Beszédet elemzi: „A Halotti Beszéd hangtörténeti és alaktani sajátosságai” (1926, 43 l.), „A Halotti Beszéd tárgyias elbeszélő múlt alakjai magyar és finnugor szempontból” (1931, 145 l.).

A történeti alaktani fejtegetéseiben a különböző toldalékolt alakok mondatbeli funkciójából indult ki, és jutott több ízben meggyőzően meglepő, új eredményekre (pl. a *-nyi* képző eredetének a magyarázata). A határozóragok és az igevelek kapcsolatáról vallott nézeteit nem fogadták el, de az kétségtelen, hogy mind a magyarban, mind számos uráli nyelvben olyan hangtani egyezések figyelhetők meg a két kategória között, amelyek magyarázatot kívánnak. Termékeny volt Mészölynek az a gondolata is, hogy több testesebb határozóragunk ragok halmozása útján keletkezett. Ezt a magyarázatot ma is számon tartják, s azóta az is kiderült, hogy a balti-finn, a volgai és a szamojéd nyelvekben számos esetrag jött létre raghalmozás útján.

Nem csak a névszóragozás történetéről volt új mondanivalója. „Az ikes ragozás *-ik* ragjának eredete” című írásában (NyK LI, 1–13) mondattani alapon oldja meg igeragozási rendszerünk egyik fontos problémáját, s új megvilágításba helyezi a tárgyias igeragozás geneziséét is a Halotti Beszédet elemző említett monográfiáiban. A korábban uralkodó nézetekkel szemben Mészöly kétségtelenné teszi, hogy a tárgyias igeragozás nem a birtokos személyragozásból keletkezett, s hogy e két paradigma egymással párhuzamosan fejlődött ki.

Mészöly munkásságában tehát a magyar nyelvemlékek vallatása, a magyar nyelvtörténet problémáinak vizsgálata szervesen kapcsolódott össze a finnugor nyelvészettel.

A sokoldalú Mészöly irodalomtörténészként, fordítóként, sőt íróként is próbára tette tehetségét. Ilyen irányú tevékenységét Ilia Mihály foglalta össze (MNY. 77, 284–287). Irodalomtörténeti munkáiból kiemeli a Tinódi-monográfiát (1906, első publikációja) és a „Kölcsey Hymnusa és a Hymnus Kölcseyje” című tanulmányát (1939). Mészöly számos régi szerző munkáját rendezte sajtó alá. Több nyelvből fordított: latin (Seneca, Janus Pannonius, Johannes Secundus, Rogerius), ógörög (Homérosz, Sappho stb.), finn (Manninen), francia (Racine, Toussaint), orosz (Puskin).

Életrajzi regényt írt Csokonairól (1935), nagyobb visszhangja lett azonban Tótágas című politikai töltésű satirikus bohózatának, amelyet 1927-ben mutattak be Szegeden. A Kisgazdapárt a Parlamentben interpellált az ügyben, s a szerző kevés híján elvesztette egyetemi állását.

Mészöly egyetemi pályájának későbbi szakaszáról a továbbiakban még lesz szó.

II. 1941–1956

1. 1940-ben a második bécsi döntéssel Észak-Erdély újra Magyarország része lett, s a Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem visszaköltözött Kolozsvárra. Szeged azonban nem maradt egyetem nélkül, mert a kormányzat új egyetemet létesített Magyar Királyi Horthy Miklós Tudományegyetem néven. 1944-ben az egyetem elnevezése Szegedi Tudományegyetemre változott.

Ezek a változások az egyetem nyelvészeti tanszékeit is igen nagy mértékben érintették.

A Magyar Nyelvészeti Intézet elnevezése 1942-ben Magyar Nyelvtudományi Intézetre módosult, a tanszék vezetését 1940. október 19-én Klemm I. Antal vette át, aki Pécsről jött Szegedre a bölcsészkarral együtt. A tanszéken oktatott Csefkó Gyula és Juhász Jenő mint magántanár.

Az Uralaltáji Nyelvészeti Intézet Mészöly Kolozsvárra való távozásával megszűnt, az oktatást a Magyar Nyelvtudományi Intézet vette át. Az előadásokat Klemm tartotta, Szabó Aladár lektor és Kispál Magdolna díjtalan gyakornok segítette a munkáját.

1947 elejétől újra két nyelvészeti tanszék működött az egyetemen: megalakult a Finnugor Nyelvészeti Intézet. Vezetője a Kolozsvárról visszatért Mészöly Gedeon lett, aki nyugdíjazásáig, 1958. augusztus 31-ig irányította a tanszék munkáját.

Klemm Mészöly visszatérése után is tartott finnugor órákat (finn és mordvin nyelv, finnugor népek és nyelvek).

A Magyar Nyelvtudományi Intézetet 1955. augusztus 31-ig vezette Klemm I. Antal, akkor nyugdíjba vonult. A tanszéken több félévben Temesi Mihály is hirdetett előadásokat. Az 50-es évek elején új oktatók kerültek az intézetbe, Vecsernyés János

majd Velcsov Mártonné. A kinevezésekkel párhuzamosan egyre több külső előadó tartott órákat a tanszéken. A továbbiakban csak a főállású oktatók munkájáról adunk számot.

A háborús évek alatt Mészölynek több, mint 50 tudományos dolgozata jelent meg Szegeden, Budapesten és Kolozsváron, köztük olyan fontos írások mint a „Nyelvtörténeti fejtegetések a Halotti Beszéd alapján” (1942, 112 l.) és „Az ó-magyar Mária-siralom nyelvtörténeti és stílustörténeti magyarázata” (1944, 79 l.). Klemm 1942-ben publikálta a „Magyar történeti mondattan” 3. részét (381–660 l.).

2. A II. világháború után 2-3 év telt el a felsőoktatás és a tudományos élet újjászervezésével, majd ellentmondásos folyamatok rajzolódtak ki. A nyelvtudomány fejlődésére igen pozitívan hatott az, hogy folyamatosan nőtt a nyelvtudományi műhelyek, a nyelvészetet művelő szakemberek száma: 1949-ben megalakult és 1951-ben az MTA közvetlen irányítása alá került a Nyelvtudományi Intézet. Egyetemünkön is bővült az oktatói létszám a nyelvészeti tanszékeken.

A nyelvtudományi kutatások keretétől az 1949-ben készült ötéves terv szolgált. Ebben célul tűzték ki az erők összefogását az aktuális feladatok megoldására.

A magyar nyelvészet területén a következő főbb munkák elkészítését vették számba: 1. a Nyelvatlasz, 2. nyelvjárási monográfiák és szótárak, 3. képes magyar értelmező szótár, 4. rendszeres magyar leíró nyelvtan, 5. nyelvtörténeti források és adattárak, 6. jövevényszó-rétegek monográfiái.

A finnugor nyelvészetben a következő célokat tűzték ki: 1. a kiadatlan rokonnyelvi gyűjtések sajtó alá rendezését, 2. rokon nyelvi szótárak kiadását, 3. egy finnugor etimológiai szótár előkészítését, 4. a finnugor népekre és nyelvekre vonatkozó ismeretek összefoglalását, 5. rokon nyelvi kresztomátiák megírását.

Az ötéves terv nemcsak teljesíthetetlenül sokat markolt, hanem fontos problémákat mellőzött is. Nem tűzte ki célul elméleti kérdések vizsgálatát, az általános nyelvészet eredményeinek számba vételét és alkalmazását. Bár a tervmunkák jó része jelleghénél fogva nemigen tette szükségessé elméleti-módszertani problémák elemzését (szövegkiadások, szótárak), az új (nyugati) irányzatok megismerésének súlyos politikai akadályai is voltak a hidegháborús 50-es években.

Az elszigeteltség érzését a szegedi egyetemen az is növelte, hogy az orosz kivételével valamennyi idegen nyelvű és a klasszika-filológia szakon több éven át szünetelt a képzés (1950–1956).

3. A 40-es évek végén Mészöly szinte csak irodalmi feladatokkal foglalkozott. Előbb Puskin Anyeginját, majd Racine Fédráját jelentette meg magyar fordításban. Egyik utolsó műve is a világirodalom egyik klasszikus művének, az Odisszeának a fordítása volt.

Az 50-es években még egyszer előtérbe kerül munkásságában a nyelvészet. Fontos dolgozatokat tesz közzé az ugorkori sámánosságról és vadászéletről. 1956-ban a Tankönyvkiadó adja ki „Ómagyar szövegek nyelvtörténeti magyarázatokkal” című ma is használt művét, amelyben nyelvtörténeti kutatásainak eredményeit foglalja össze.

Mészöly mint tanár is kiemelkedő alakja volt a szegedi egyetemnek. Egyik volt tanítványa így emlékezett rá: „Ma már tudom, hogy az a benyomás, amelyet ... keltett bennem, ... a legmagasabb szintű tudományos komplexitás, interdiszciplinaritás volt... Tiszteltem és csodáltam ... derűt sugárzó énjét... eleven észjárását, ízes beszédmódját, választékos stílusát, rendkívüli memóriáját, kombinatív készségét, ötletességét, harcos, kritizáló, vitatkozó kedvét, szellemességét és humorát... mondanivalójának elhíhető, meggyőző eredjét” (Benkő Loránd, MNy. 77, 259).

4. Klemm I. Antal professzortársához, Mészöly Gedeonhoz hasonlóan 80 évet élt meg (1883–1963), 15 évig dolgozott a szegedi egyetemen (1940–1955). Amikor Pécsről Szegedre került, már neves nyelvész volt, 1927-ben az Akadémia levelező tagjává választották. Szakmai és nyelvi felkészültségét Európa több neves egyetemén gyarapította. Párizsi, londoni, római stb. tanulmányait Helsinkiben finn és finnugor, Szentpéterváron orosz és finnugor stúdiumokkal tette teljesebbé. Egyike lett azoknak a nagy nyelvészeknek, akiknél a magyar és a finnugor nyelvtudomány szerves egységet alkot.

Klemm munkássága nem volt olyan szerteágazó, mint Mészölyé vagy Horgeré. Ő egy területre koncentrált, a szintaxisra, különösen a történeti mondattanra. Ez a magyar nyelvészet egyik legérdekesebb, de legkevésbé kimunkált területe még ma is. Klemm ezen a tudományterületen a legnagyobbak közé tartozik. Simonyi munkáját folytatta és szélesítette ki. Írásai jelentős hatással voltak a mondattan kutatóira, így pl. Gomboczra is.

Pályája elején finnugor mondattani és alaktani dolgozatokat publikált, elsősorban a vogul, az osztják és a mordvin nyelv területéről, majd a magyar történeti mondattan kérdései kerültek előtérbe kutatásaiban. Életművét, „A magyar történeti mondattan” három kötetét 1928-ban, 1940-ben, illetve 1942-ben adta ki. A 3. kötet tehát már szegedi működése idején jelent meg, de nyilván még korábbi munkahelyén, Pécsen készült el. 660 oldalas könyvében a mai magyar mondattani jelenségekből indul ki, s az időben visszafelé haladva igyekszik feltárni az eredeti szerkezeteket. Az alaki elemek tárgyalásán belül jól elkülönített jelentéskategóriákat állapít meg, amelyeket bőséges, történeti rendbe állított példaanyaggal szemléltet. Ahol mód van rá, a finnugor nyelvekből is közöl példákat. Hatalmas példatárával, történeti és finnugor adataival, rendszerezéseivel „A magyar történeti mondattan” ma is nélkülözhetetlen eszköze a magyar és a finnugor mondattani kutatásoknak.

Szegedi működése idején finnugor összehasonlító mondattanán dolgozott, amely azonban nem készült el. Sok energiát fordított egyetemi jegyzetek írására: 1948 és 1953 között tucatnyi jegyzetet készített, amelyek a magyar nyelvészet minden fontos területét lefedték, a fonetikától a szókészlet történetéig.

Tanári alkata is sajátos volt. Károly Sándor írja róla (NéprNyelvtud. 17, 47): „Mintha magatartásával tudatosan példázta volna: aki tudománnyal foglalkozik, ne hangsúlyozza önmagát, maradjon háttérben. Előadásmódját is a mérsékelt hangerő, a mérsékelt tempó és a mérsékelt hangközök jellemezték, mondanivalója nyomatékát a

gondolat megismétléseivel szerette kifejezni. De ennek a szerény viselkedésnek is megvolt a maga szuggesztív ereje...”.

III. 1957–

1. Mind egyetemen belüli, személyi, mind külső, politikai tényezők indokoltá teszik, hogy 1957-et egy új szakasz kezdetének tekintsük a szegedi nyelvészeti tanszékek történetében.

1956 táján, mint már említettük, változások történtek a tanszékek vezetésében. A Magyar Nyelvtudományi Intézetben egy fél éves átmenet után 1956-ban Nyíri Antal vette át a tanszékvezetést Klemm I. Antaltól. A Finnugor Nyelvtudományi Intézetté átkeresztelt egykori ural-altaji tanszéken pedig 1959-ben Hajdú Péter lépett Mészöly Gedeon örökébe. Közben egy évig Nyíri Antal látta el a tanszékvezetői feladatokat.

1966-ban az egyetemen az intézetek helyére a tanszékek léptek, a nyelvészeti intézetek elnevezése is módosult: Magyar Nyelvészeti Tanszék, ill. Finnugor Tanszék.

1970-ben megalakult az Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék, 1984-ben pedig az Altajisztikai Tanszék.

Így a korábbi két tanszék helyett már négy tanszék látta el a nyelvészet oktatását. A következőkben e négy tanszék közül háromnak a történetét tekintjük át ebben a sorrendben: magyar nyelvészet, finnugor nyelvészet, általános nyelvészet.

2. A Magyar Nyelvészeti Tanszék történetében külön szakaszt képez az a bő 20 év, amikor Nyíri Antal vezette a tanszéket (1956–1977). A tanszék munkatársainak a száma gyarapodott, 1977-ben már 6 oktató dolgozott a tanszéken, közülük hárman tudományos fokozattal rendelkeztek. Több évig tanított Szegeden Rácz Endre (1955–1964) és Szathmári István (1964–1970). Ez a fejlődés lehetővé tette, hogy a magyar nyelvészet valamennyi fő területén kutatások folyjanak.

Nyíri Antal nyugdíjba vonulása után 13 éven belül öt tanszékvezető váltotta egymást: Deme László (1977–1981), Mikola Tibor mint megbízott tanszékvezető (1981–1982), Velcsov Mártonné (1982–1986), Károly Sándor (1986–1988) és Szabó József (1988–1990). A gyakori vezetőváltás nem törte meg a tanszék fejlődését. A magyar szakos hallgatói létszám bővülésével párhuzamosan nőtt az oktatók száma is: 1990-ben már 11 oktatója volt a tanszéknek. Viszonylag hosszabb ideig, négy évig, csak Deme László és Velcsov Mártonné vezette a tanszéket. Deme László tudományos munkássága jelentős befolyást gyakorolt a tanszék oktatóira. Többen is az ő vizsgálati módszereire támaszkodva, az ő megállapításaiból kiindulva jutottak el új eredményekhez, szereztek akadémiai doktori, illetve kandidátusi fokozatot.

1977-ben, már Deme László vezetői megbízása idején indult meg a magyar nyelvtörténeti speciális képzés. E képzés megszervezésében, működtetésében Velcsov Mártonné vállalt magára jelentős munkát. A magyar nyelvtörténeti speciális képzés lehetővé tette a legtehetségesebb hallgatók sokoldalú szakmai felkészítését, és nagy

szerepe volt abban, hogy az újonnan létesült álláshelyeket mind az oktató, mind a kutatómunkára alkalmas fiatalokkal lehetett betölteni.

1990 óta Büky László vezeti a tanszéket. Az 1995. évi elbocsátások során a tanszék elvesztette két munkatársát, így jelenleg 9 oktatója van, közülük heten szereztek tudományos fokozatot. A tanszék munkájának elismerését jelenti, hogy 1995-ben az Elméleti nyelvészet főprogram keretében akkreditálták a magyar nyelvészeti alprogramot.

3. A Finnugor Tanszék vezetését 1959-ben Hajdú Péter személyében olyan szakember vette át, aki nem a magyar nyelvészet mellett művelte a finnugor nyelvészetet, hanem elsősorban uralista volt. A tanszék 1960-ban újabb státust kapott, utána azonban éveket kellett várni az újabb fejlesztésre. Az egy, majd két fős tanszék elsősorban mint a szamojéd nyelvészet és az uráli őstörténetkutatás műhelye szerzett elismerést magának. Az utánpótlás nevelését megkönnyítette, hogy 1964-ben Szegeden is megindult a finnugor C szakos képzés. Az 1963-ban Budapesten bevezetett szak indítását az ELTE Finnugor Tanszéke kezdeményezte, a tantervet azonban Hajdú Péter dolgozta ki, s a tanterv vitája is Szegeden zajlott le 1962-ben.

A 60-as és 70-es évek fordulóján a tanszék fejlődése felgyorsult, 1968 és 1974 között 6 új státus létesült a tanszéken. Róna-Tas András (1969) majd Ivanics Mária (1974) révén megindult az altajisztika művelése, Domokos Péter (1971) pedig a finnugor irodalmak kutatását vezette be Szegeden. A többi új munkatárs az uráli nyelvészet kutatásába és oktatásába kapcsolódott be.

Hajdú Péter 1974-ben Budapestre távozott, s a tanszék vezetését Mikola Tibor vette át. Hajdú Péter távozása együtt járt a két kutatói állás Budapestre történő áthelyezésével. A tanszéken belül ugyanebben az évben létre jött az Altajisztikai Tanszéki Csoport, amely aztán 1984-ben önálló Altajisztikai Tanszékké alakult.

A 4 főre csökkent Finnugor Tanszék néhány nehéz év után stabilizálódott és újra megerősödött. 1975-ben finn lektori, majd 1978-ban tanársegédi állás létesült. 1993-ban mordvin anyanyelvi lektor kezdte meg a munkáját. A tanszék profilja is átrendeződött: a kisebb uráli nyelvek művelése került előtérbe. A tanszék munkájának az elismerését jelenti, hogy a finnugor tanszékek közül 1993-ban elsőként kapta meg a jogot tudományos fokozat adására és PhD-képzés indítására.

4. Az Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék 1970-ben kezdte meg a működését Deme László vezetésével. Az új tanszék létesítése nemcsak azért volt jelentős, mert megalakult egy műhely a nyelv elméleti és gyakorlati problémáinak a vizsgálatára, hanem azért is, mert kölcsönösen előnyös szakmai kapcsolatok alakulhattak ki az általános nyelvészet művelői és a szaktanszékek oktatói között.

A tanszék oktatóinak a létszáma a 70-es évek közepére háromra emelkedett. Az oktató- és a kutatómunkában is a szövegnyelvészet, a nyelvművelés és az alkalmazott nyelvészet állt előtérben, ezeken a területeken a tanszék szakmai kisugárzása túlerjedt a Bölcsészkaron. 1975-ben megindult az általános nyelvészeti speciális képzés.

1978-ban Károly Sándor vette át a tanszék vezetését, és az oktatói állomány is kicserélődött. A változások által a tanszék profilja is átalakult. A speciális képzést négy éves általános és alkalmazott nyelvészeti B szakká fejlesztették, amelynek keretében az oktatás az általános nyelvészet minden főbb területét felölelte, s külön gondot fordítottak az újabb irányzatok megismertetésére.

1990-ben Károly Sándor nyugalmába vonult, s utána Maleczki Márta és Bánréti Zoltán vezette egymást váltva a tanszéket. 1994-ben a végbement változásokat tükrözve a tanszék neve Általános Nyelvészeti Tanszékre egyszerűsödött. Ugyanebben az évben az általános nyelvészet szak öt éves A szakká alakult át, s lett az egyetlen ilyen szak az országban. A tanszék nagyobb szerepet vállalt a magyar szakosok nyelvészeti képzésében. A kutatómunkában a magyar szintaxis, a formális szemantika és a pragmatika problémái állnak előtérben. A tanszék tudományos kvalitásainak az elismerését mutatja, hogy nagy szerepet kapott az 1993-ban akkreditált Elméleti nyelvészet című PhD főprogramban.

5. Az 1956-os forradalom leverése után restaurálták a szocialista rendszert, amely konszolidációja során egyre inkább különbözni kezdett a környező országok szocializmusától. Hatalmának megőrzése végett a Kádár-rendszer igyekezett megbékélni a társadalommal, alkut kötni az értelmiséggel. Bizonyos politikai-ideológiai tabuk tiszteletben tartása fejében a párt eltűrte, hogy viszonylag tág tere nyíljon az alkotói, kutatói szabadságnak.

Az MTA I. osztályának elnöke már az 1958. évi közgyűlésen sürgette, hogy a szakemberek – marxista kritikát gyakorolva – ismerjék meg a külföldi irányzatokat. 1961-ben a Művelődési Minisztérium és a Nyelvtudományi Intézet vitát rendezett a nyelvtudomány elvi kérdéseiről. A Nyelvtudományi Intézet igazgatója teljes szabadságot és támogatást kért mind a (hagyományos) leíró és történeti munkák, mind pedig az új irányzatok számára. A vita utat nyitott a strukturalista, generativista, a számítógépes nyelvi irányzatoknak, a történeti fonológiának, a szemiotikának stb. Egy időre kieleztek az ellentétet a hagyományos nyelvészet művelői és az új irányzatok képviselői között, majd lassan kialakult egy többé-kevésbé békés egymás mellett élés, esetenként kölcsönhatás is.

A további években nem voltak adminisztratív akadályai annak, hogy nyelvészeink kövessék, alkalmazzák, továbbfejlesszék a külföldön jelentkező új elméleteket, módszereket. Valamennyi számottevő irányzatnak volt – és van – visszhangja Magyarországon. Egyfajta lassú integráció megy végbe az egyes nyelvi diszciplínák között: az általános nyelvészet művelői magyar nyelvi problémákat elemezve fejtik ki elgondolásaikat, mutatják be módszereiket, a magyar (finn stb.) kutatói pedig hasznosítják az új irányzatok eredményeit.

6. Nyíri Antal (1907–) 1952 végén lett a magyar nyelvészeti tanszék docense, s 1956 elején vette át a tanszék vezetését már egyetemi tanárként. 1977-ben vonult nyugalmába.

Már Szegedre kerülése előtt több monográfiája és számos tanulmánya jelent meg: „A Winkler Kódex hangtana és szótana” (1933, 131 l.); „A zselicségi Szenna és vidéke magyar nyelvjárása” (1939, 192 l.); „A kihalt szentesi víziélet néprajzi és népnyelvi maradványai” (1948, 109 l.). Írásaiban megmutatkozott sokoldalú érdeklődése és felkészültsége: néprajz, művelődéstörténet, nyelvtudomány szerves egységet alkot munkáiban.

Nyíri Antal Szegeden, Münchenben és Bécsben végezte egyetemi tanulmányait. Szegedi professzorai örökségét felvállalta, munkásságukat tovább vitte.

Jelentős eredményeket mondhat magáénak a szótörténeti kutatásokban. Az általa vizsgált szavak száma meghaladja a 400-at. A tárgyalt szavak között sok a népnyelvi, szaknyelvi kifejezés. Etimológiai munkássága szókészletünk ősi rétegeire is kiterjed. Kitűnően ismeri és alkalmazza a finnugor nyelvészeti szakirodalmat, s ezzel a legjobb szegedi hagyományokat folytatja.

Számos tanulmányban foglalkozott a magyar igenévképzők eredetével.

Több alapos dolgozatban vizsgálta az alanyi és a tárgyias igeragozás történetét. Hasznosította a finnugor szakirodalom újabb eredményeit, s a magyar nyelvészek közül elsőként haladta meg azt a nézetet, hogy az alanyi és a tárgyias igeragozás elkülönülése teljes egészében belső magyar fejlődés eredménye. Széleskörű érdeklődését mutatja, hogy a hangtörténet és a történeti tótan területén is állást foglalt több vitatott kérdésben.

Nyíri Antal nemcsak a nép életét, nyelvét, a finnugor rokonságot ismeri és kutatja, hanem nyelvméleinket is. Fontos forrást bocsátott a kutatók rendelkezésére, amikor 1971-ben egy hat tagú munkaközösség vezetőjeként megjelentette a Münchener Kódexet, amely addig teljes, hiteles kiadásban nem állt rendelkezésre. Az 1466-ból való Münchener Kódex a huszita eredetű bibliafordítás egyik részét tartalmazza, nemcsak nyelvészeti, hanem irodalom- és művelődéstörténeti szempontból is igen értékes.

Egy újabb hat tagú munkaközösség élén Nyíri tovább dolgozott a Münchener Kódexen, és 86 éves korában, 1993-ban kiadta „A Münchener Kódex magyar-latin szótára” című munkát (376. l.), amelyet méltán fogadott elismerő kritika.

Nyíri Antal nemcsak tudósként, hanem pedagógusként is a legjobbak közé tartozik. Tanított gimnáziumban (Csurgón, Szegeden), főiskolán (Szegeden) és egyetemen. Benkő Loránd így méltatta 70. születésnapja alkalmából: „Nagy szakmai tudással, szívvel, lelkesedéssel és igazi pedagógusi vénával vezette be tanítványait a magyar nyelv rejtelseibe, az egyéniségéből átsugárzó tárgyszeretettel mutatva meg számukra a követendő utat az anyanyelv ügyéért való cselekvő gondoskodásra... tudósi-tanári egyéniség, aki a maga csendesen dolgozó, szelíd, szemlélődő karaktere mellett is mindig határozott, kemény tudott lenni, ha igaz ügyért kellett síkraszállnia.” (MNy. 73, 383).

Kilenc évig (1955–1964) dolgozott a magyar nyelvészeti tanszéken Rácz Endre (1922–1992). Elsősorban a leíró és történeti mondattant művelte.

Szegedi működésének ideje élete legtermékenyebb periódusai közé tartozott. Ekkor írta több fontos művét: a Nyelvtani Elemzések II. és III. kötetét (1960, 1964), a

Takács Etellel közösen írt, sok kiadást megért „Kis magyar nyelvtan”-t (1959, 313 l.) és más fontos tanulmányokat.

Szathmári István (1925–) 6 évig dolgozott félállású docensi beosztásban a tanszéken (1964–1970). Személyében a magyar stilisztika, a nyelvművelés és az irodalmi nyelvi kutatások kiváló szakembere segítette éveken át a tanszék szakmai munkáját.

Deme László (1921–) 11 évig volt a JATE Bölcsészettudományi Karának az oktatója: 1970-től 1978-ig vezette az Általános és Alkalmazott Nyelvészeti, 1977-től 1981-ig a Magyar Nyelvtudományi Tanszékét.

Deme személyében a magyar nyelvtudomány egyik vezető alakja került Szegedre, akinek a szakmai tevékenysége a magyar és az általános nyelvészet egész sor területére kiterjed. Mivel életművében a magyar nyelv kutatása dominál, itt szólunk szegedi működéséről.

Amikor Deme Lászlót kinevezték a JATE professzorának, már gazdag, 30 éves munkásságot mondhatott a magáénak.

Érdeklődési körébe beletartozik a magyar nyelvészet számos területe: nyelvjáráskutatás, leíró nyelvtan, nyelvtörténet, stilisztika, nyelvművelés. Több területen gazdagította az általános nyelvészetet is: fonetika, grammatika-elmélet, mondattan, szövegtan. Hervadhatatlan érdemeket szerzett nyelvtudományunk egyik legimpozánsabb alkotásában, a Magyar Nyelvjárások Atlaszában. A kollektív munkában való részvételen túl igen jelentős egyéni teljesítményekkel is hozzájárult a Nyelvatlasz elméleti problémáinak a tisztázásához és általában a nyelvföldrajzi kutatások föllendítéséhez.

Elméleti és gyakorlati munkájában, a hagyományos és az új nyelvészeti irányzatok konfliktusának a megítélésében abból indult ki, hogy nem szabad a hagyományt és a jelent meg a jövőt szembeállítani, mert ahogy egy helyen írja: „Nem igazi hagyomány az, ami folytatásra alkalmatlan, s nem igazi modernség, ami nem az addigiakból nő ki.”

Szegedi működése idején is szerteágazó munkásságot folytatott. Írásainak széles tematikájából a következő súlypontok rajzolódtak ki: szövegtan, nyelvművelés, közéletiség, a magyar nyelv a szomszédos országokban.

1971-ben jelent meg „Mondatszerkezeti sajátosságok gyakorisági vizsgálata” című könyve (406 l.), amely magyar prózai szövegek egybeszerveződéseinek a vizsgálatával számos új törvényszerűséget tárt fel. E monográfiájával és számos hasonló témájú tanulmányával a magyar szöveggrammatikai kutatások úttörője lett.

Deme ízig-vérig tanár, akinek életeleme az oktatás és a nevelés, nemcsak a katedrán, hanem azon túl is. Igazi közéleti ember. Kevés nyelvész tett annyit a nép- és nyelvművelésért, a közélet fejlesztéséért, mint ő. Könyvei, tanulmányai, előadásai, rádió- és televízióműsorai sokakat segítettek hozzá ahhoz, hogy ne csak részesei, hanem tevékeny alakítói legyenek a közéletnek.

Amikor az még nem állt annyira az érdeklődés középpontjában, amikor a hivatalos szervek sem karolták fel az ügyet, Deme akkor mutatott megkülönböztetett figyelmet a szomszéd országok magyar nyelvi műveltsége iránt. A 60-as évek második felében öt évig tanított a pozsonyi Komensky Egyetemen mint vendégtanár, s ott kezdett el

foglalkozni a kisebbségi magyarság nyelvével, s az évek során számos írása jelent meg az anyanyelvi oktatás helyzetéről, a nemzetiségi nyelvművelésről.

Velcsov Mártonné (1929–) 1953-ban lett a Magyar Nyelvészeti Tanszék oktatója. 1982-től 1986-ig irányította a tanszék munkáját. Mind nyelvtörténetet, mind leíró nyelvtant oktatott. Megszervezte a nyelvtörténeti speciális képzést, amely jobb lehetőségeket teremtett az utánpótlás nevelésére. „Antropometrikus mértéknevek a magyarban” című monográfiáján kívül (1974, 104 l.) számos szótörténeti és alaktani tanulmányt publikált. Ő írta meg a „Mai magyar nyelv” című egyetemi tankönyv szófajtani és alaktani fejezetét. Jelentős része volt a Müncheni Kódex kiadásában s a hozzá tartozó magyar-latin szótár összeállításában. 1986-ban vonult nyugalomba.

Szabó József (1940–) 1970 óta dolgozik a tanszéken. Két évig volt tanszékvezető (1978–1980), egyetemi tanárrá 1993-ban nevezték ki. Négy évig (1992–96) tanított vendégtanárként a pozsonyi Komensky Egyetemen.

Munkássága középpontjában a nyelvjáráskutatás áll, több dialektológiai monográfia és számos tanulmány szerzője. Szülőfaluja nyelvjárása több munkájának képezi az alapját: „A mondatszerkesztés nyelvészociológiai vizsgálata a nagykoványi nyelvjárásban (1983, 277 l.), „Nyelvjárási szöveggyűjtemény Nagykoványiból” (1982, 170 l.). Kutatómunkájában fontos helyet foglal el a nyelvjárásszigetek vizsgálata. „Magyarországi és jugoszláviai magyar nyelvjárásszigetek” című könyve 1990-ben jelent meg (418 l.).

Részt vett több fontos földrajzinév-gyűjtő vállalkozásban. Névtani kérdésekkel is foglalkozik.

Büky László (1941–) 1974-ben lett a tanszék tanársegédje. 1990-től tanszékvezető. Fő érdeklődési területe a stilsztika. „Képkalkotás és képrendszer Füst Milán költői nyelvében” című monográfiája 1989-ben jelent meg (234 l.). A magyar nyelvészeti PhD program vezetője. Az Általános Nyelvészeti Tanszékkel közösen országos konferenciákat szervez „A mai magyar nyelv leírásának újabb módszerei” címmel, amelyek nagy érdeklődést váltottak ki, s jelentős szakmai sikereket hoztak.

B. Fejes Katalin (1946–) 1978-ban került a tanszékre. Fő kutatási területe a szövegszintaxis. Vizsgálatai Deme László funkcionális rendszerén alapulnak és szociológiai és stilsztikai szempontból is releváns anyaggyűjtésre épülnek. E témakörben számos tanulmányt és két monográfiát publikált: „Egy korosztály írásbeli nyelvhasználatának alakulása” (1981, 156 l.) és „A szintaktikai állomány természete gyermekszövegeken” (1993, 96 l.).

Mokány Sándor (1932–) kárpátaljai származású, kandidátusi fokozatát Észtországban (Tartu) szerezte. 1977 óta dolgozik a tanszéken. Több éven át vendégtanárként működött a pozsonyi Komensky Egyetemen (1982–1989) és Prágában a Károly Egyetemen (1991–1995). 1989–1991-ben az ELTE oktatója volt.

Fő kutatási területei: magyar szófejtés, népetimológia, magyar-kárpátukrán nyelvi kapcsolatok. Számos tanulmánya és egy önálló kötete jelent meg: „Magyar szófejtések” (1980, 66 l.).

M. Korchmáros Valéria (1940–) 1972-től 1978-ig az Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék oktatója volt, 1978-ban került át a Magyar Nyelvészeti Tanszékre. Mondattani, leíró és történeti alaktani kérdéseket vizsgál tanumányaiban. 1982-ben jelent meg „Definiteness as Semantic Content and its Realisation in Grammatical Form” című monográfiája (126 l.).

Forgács Tamás (1959–) 1983-ban kapcsolódott be a tanszék munkájába. 1988-tól 1993-ig a göttingeni Georg August Egyetem magyar lektoraként működött. Fő kutatási területe a magyar nyelvtörténet, azon belül főleg a szintakszis, de foglalkozik szinkron mondattannal és esetgrammatikai kérdésekkel is. 1996-ban jelent meg „A valenciaelmélet nyelvtörténeti alkalmazásának elméleti és gyakorlati kérdései” című monográfiája (339 l.).

7. Hajdú Péter (1923–) egyetemi tanári kinevezésével új fejezet kezdődött a szegedi finnugor nyelvészeti oktatás és kutatás történetében (1959). Elődei, Mészöly és Klemm is nyelvtudományunk kiemelkedő személyiségei voltak, akik a finnugor nyelvészetet is értékes eredményekkel gazdagították, elsősorban mégis a magyar nyelvészetet művelték.

A 36 éves korában Szegedre költöző Hajdú Péter már szakterülete legjobbjai közé tartozott. Munkásságának első szakaszában (1943–1959) két témakör áll előtérben: a szamojedisztika és az őstörténetkutatás. Joggal mondhatjuk, hogy Hajdú Péter a magyar szamojedisztika megalapozója. Több szamojéd tárgyú tanulmánya mellett 1950-ben Helsinkiben megjelent első monográfiája is: „Die Benennungen der Samojuden” (112 l.). A Molnár Erik által kiváltott őstörténeti vitában Hajdú Péter komplex módszerrel, a régészet, az antropológia és a néprajz kutatási eredményeinek a felhasználásával fejlesztette tovább az őshazakutatás módszerét, v.ö. „A magyarság kialakulásának előzményei (1953, 92 l.).

Szegedi működésének 15 éve alatt (1959–1974) folytatta szamojedisztikai és őstörténeti kutatásait, de munkássága újabb területek bevonásával is gazdagodott.

A szamojéd nyelvészetnek szinte valamennyi ágát művelte. Vizsgált hangtani problémákat (a szókezdő nazálisok kialakulása, a glottis-zárhangok és a fokváltakozás kérdése, stb.), elemzett fontos alaktani kérdéseket (a predikatív ragozás, az infinitívusvusz eredete stb.), s a mondattanban is bizonyította jártasságát (a tagadó igei alakok szintakszisa). Érdeklődése a névtanra is kiterjedt. Kiadott fontos szamojéd forrásokat.

Égető hiányt pótol 1966-ban publikált „Chrestomathia Samoiedica” című könyve (239 l.), amely a két legfontosabb szamojéd nyelvnek, a nyenyecnek és a szölkupnak a leírását tartalmazza.

Szamojéd stúdiumai nem szűkültek le a nyelv vizsgálatára, hanem kiterjedtek a szamojedság szellemi és anyagi kultúrájára és történelmére is. „The Samoyed Peoples and Languages” című munkája (1963, 114 l.) sokoldalú tájékoztatást ad a szamojédok nyelvéről, jelenéről és múltjáról.

A 60-as éveknek is megvolt a maga őstörténeti vitája. László Gyulával folytatott termékeny vitájában módosítja őstörténeti nézeteit, és az őshazát az Ob folyó és az Urál hegység táján lokalizálja.

Hajdú Péter jelentős érdemeket szerzett az uralisztika tartalmi és módszertani megújításában. Megállapítja (1965), hogy „A mai nyelvtudományt főleg az jellemzi, hogy az újgrammatikus iskolának a történeti kutatásokat egyoldalúan szorgalmazó beállítottságával szemben új módszereket és alapelveket dolgozott ki a nyelvrendszerek adekvát leírására, s ezzel a leíró nyelvvizsgálatot addigi mellőzött helyzetéből a tudomány rangjára emelte”. Kívánatosnak tartja, hogy a történeti-összehasonlító nyelvészet addigi módszerei mellett elterjedjenek a modern leíró nyelvészet metodusai.

1966-ban megjelent „Bevezetés az uráli nyelvtudományba” című tankönyvében (210 l.) tömör, de világos összefoglalást ad az uralisztika feladatairól, módszereiről, elért eredményeiről.

A 60-as évek második felétől nagy érdeklődéssel fordult a tipológia, az univerzálé-kutatás és az areális nyelvészet felé. Az elsők között van, s nemcsak hazánkban, aki a nyelvtudomány ezen látványosan fejlődő ágainak a fejlődését számontartja, s eredményeiket az uráli nyelvek kutatásában alkalmazza.

Tudományos eredményei alapján az Akadémia 1970-ben levelező, 1976-ban rendes tagjává választotta.

A tudományos ismeretterjesztésből is jelentős részt vállalt. 1962-ben jelent meg „Finnugor népek és nyelvek” című könyve (425 l.), amelyben összefoglalja az uráli népek őstörténetét, bemutatja az őstörténetkutatás módszereit, jellemzi a rokonnyelvet, szól nyelvrokonaink jelenéről és múltjáról.

Munkásságát 1974-től Budapesten folytatta. Művei iránt külföldön is jelentős érdeklődés nyilvánult meg: könyveit több nyelvre lefordították, angolra, németre, oroszra, franciára, lengyelre és finnre.

Mikola Tibor (1936–) 1960-ban lett a Finnugor Tanszék oktatója. 1974 óta tanszékvezető. Munkájának a középpontjában a szamojéd nyelvek állnak. Több évtized után ő volt az első, aki hosszabb anyaggyűjtéseket közölt az eddig kevésbé ismert enyec és nganaszan nyelvből. Tárgyalta a szamojéd leíró és történeti hangtan és alaktan több kérdését. „Die alten Postpositionen des Nenzischen (Juraksamojedischen)” című monográfiájában (1975, 242 l.) nemcsak a vizsgált nyelv névutóit írja le, hanem új megvilágításba helyezi a névutói kategória kialakulását is. Elsőként adott áttekintést a szamojéd nyelvek történetéről [D. Sinor (szerk.) „The Uralic Languages. Description, History and Foreign Influences” 219–263]. Enyec morfológiai szótára („Morphologisches Wörterbuch des Nenzischen” 1995, 357 l.) nagy mennyiségű forrásanyag feldolgozásán alapul.

Érdeklődése nem szűkül le a szamojéd nyelvekre. Nagy visszhangot váltottak ki a magyar tárgyias igeragozás eredetét új módon bemutató tanulmányai. Szinte valamennyi uráli nyelv történetének a problémái foglalkoztatták. „Materialien zur wotjakischen

Etymologie” című kötete (1977, 188 l.) a votják szótörténeti szakirodalom áttekintését teszi lehetővé.

Hollandról németre fordította le N. Witsen 1962-ben megjelent „Noord en Oost Tartariye” című könyvének az uráli népekre vonatkozó fejezeteit: „N. Witsens Berichte über die uralischen Völker” (1975, 170 l.).

Domokos Péter (1936–) 1970 és 1978 között dolgozott a Finnugor Tanszéken. A 60-as években indult a pályáján: magyar nyelvészeti cikkeket publikált, majd a finnugor irodalmak kutatójaként vált ismertté. Szegedi korszaka igen termékeny volt. 1972-ben jelent meg „A finn irodalom fogadtatása” című műve (211 l.). „Az udmurt irodalom története” (1975, 550 l.) 1993-ban Izsevszkben, az udmurtok földjén orosz fordításban is megjelent. Munkái jelentős visszhangot váltottak ki mind itthon, mind a Szovjetunióban. Irodalomtörténeti írásaiban feltárja a történeti hátteret, a szovjet irodalompolitikát. A kis finnugor népek értelmiségét ráébreszti arra, hogy értékes, vállalható írásbeliségük van, amely folytatásra, fejlesztésre érdemes.

Több kötetet szerkesztett, amelyből a magyar olvasó megismerheti nyelvrokonaink irodalmát: „Vatka meg Kalmez. Votják mesék és mondák” (1974, 338 l.), „Medvénekek. A keleti finnugor népek irodalmának kistükré” (1975, 925 l.).

Tankönyvek írásával is szolgálta az uralisztika oktatását, az uráli irodalmak megismertetését. Hajdú Péterrel közösen írták az „Uráli nyelvrokonaink” című művet, amelyben Domokos Péter adott áttekintést az uráli irodalmakról (1978, 423 l.).

1978 óta Budapesten végzi munkáját.

Janurik Tamás (1938–) 1971-től 1986-ig dolgozott a tanszéken. Főleg a szelkup kutatásában tüntette ki magát: a szelkup nyelv alaktana, szóképzése, nyelvjárási tagolódása témaköréből publikált értékes dolgozatokat.

Mészáros Edit (1958–) 1982 óta a tanszék oktatója. Az erza-mordvin nyelv kitűnő ismerője. Több tartalmas alaktani dolgozata jelent meg. 1998-ban adta ki erza-mordvin tankönyvét.

Sipőcz Katalin (1964–) 1987-ben került a tanszékre. Az obi-ugor nyelvek specialistája. Több tanulmányutat tett Szibériában. „A vogul nyelv színnevei” című monográfiája (1994, 126 l.) mind szemantikai, mind etimológiai szempontból sok újat ad.

8. Az Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszéken Deme László munkásságáról a Magyar Nyelvészeti Tanszék kapcsán már volt szó.

Károly Sándor (1920–1994) tizenkét évig vezette a tanszékot (1978–1990). Egyetemi tanulmányait Szegeden végezte.

Szegedre kerülésekor a legképzettebb, legproduktívabb nyelvészek sorába tartozott. Bizonyította felkészültségét a magyar nyelvtörténetben („Igenérendszerünk a kódexirodalom első szakaszában” 1956, 239 l., „A Bécsi Kódex nyelvtana” 1965, 249 l.), a hagyományos leíró nyelvtanban (ő írta az akadémiai nyelvtan több fejezetét), a jelentésnyelvtanban („Általános és magyar jelentésnyelvtan” 1970, 414 l.). Az új iránti fogékonyságát bizonyította Az Általános Nyelvészeti Tanulmányok terjedelmes VI. kötetével,

amelynek szekesztője és munkatársa volt. Ez az első jelentős strukturalista-generatívista módszerrel írt kötet a magyar leíró nyelvészet történetében.

Szegedi működése is gazdag tudományos eredményekben. Érdeklődése kiterjed a magyar és az általános nyelvtudomány egész sor területére: nyelvtörténet, történeti és leíró szintaxis, jelentéstan, nyelvelmélet, szövegtan, stilisztika, nyelvművelés stb. Úgy követi és úgy gazdagítja a nyelvtudomány elméletét és módszertanát, hogy az egyes irányzatok értékes elemeit be tudja építeni felhalmozott tudásába. Nem zárkózik be egyetlen új elmélet falai közé sem, lebecsülve, negligálva más kutatási módszereket.

1984-ben jelent meg a „Régi Magyar Glosszárium” hatalmas kötete (805 l.), amelyet Berrár Jolánnal adott ki. Ez a szótár összesen 58 szótári jellegű nyelvemlék anyagát tartalmazza, modern szempontok szerint feldolgozva, s nélkülözhetetlen segéd-eszköze a magyar nyelvtörténeti kutatásoknak.

Részt vett a Magyar Nyelv Történeti Nyelvtana című nagy kollektív tervmunkában, ő készítette el a szövegtani fejezetet. Jelentéstani, tudománytörténeti és a nyelvi produktivitással kapcsolatos kérdéseket vizsgált, egyebek mellett.

Maleczki Márta (1957–) 1979 óta dolgozik a tanszéken. A Montague-grammatika magyar nyelvre való alkalmazása és a formális szintaxisok (kategorialis nyelvtanok) tanulmányozása után formális szemantikai kutatásokat végzett. Fő érdeklődési területe az igék és argumentumaik kapcsolatának formális szemantikai vizsgálata.

Németh T. Enikő (1964–) 1987-ben lett a tanszék oktatója. Fiatalon kitért pragmatikai kutatásaival. 1996-ban jelent meg „A szóbeli diskurzusok megnyilatkozás-példányokra tagolása” című monográfiája (90 l.).

Bánréti Zoltán (1946–) 1990-ben került a tanszékre féléllású docensként. Elméleti felkészültsége alapos, sokoldalú. Jelentős részt vállalt a tanszék új arculatának a kialakításából. A tanszék oktató- és kutatómunkájába elsősorban a szintaxis területén kapcsolódott be.

**GESCHICHTE DER SZEGEDER LEHRSTÜHLE FÜR
SPRACHWISSENSCHAFT:
LEHRTÄTIGKEIT UND FORSCHUNG**

TIBOR MIKOLA

Der Verfasser gibt einen Überblick über die Arbeit der Lehrstühle für Ungarische Sprache, Finnougristik und Allgemeine Sprachwissenschaft seit der Gründung der Universität (1922) bis zur Gegenwart.